

Др Сузана РАЈИЋ*

РУСКА ДИПЛОМАТИЈА О ОДНОСИМА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ (1900-1903)

ABSTRACT: The paper deals with the complicated diplomatic and political background of the events in the courts of these two Balkan countries in early 20th century. After it had become obvious that King Alexander Obrenovic was unlikely to have successors, Russian diplomatic representatives had to deal with many different, more or less apparent interests to inherit his throne. In the eve of, and immediately after the assassination of King Aleksandar and his wife, two dynasties, Petrovic and Karadjordjevic, were seen as the main contesters, but Russia also had to deal with the position of Austrian-Hungarian Empire, that fully opposed the two Balkan states coming under the rule of the same dynasty. Since this particularly applied to the Montenegrin dynasty, and since the Russian Tsar had strictly forbidden a nomination of the Russian Grand Prince Alexander Mihailovic, Peter Karadjordjevic was elected King of Serbia.

KEY WORDS: *Serbia, Russia, Austrian-Hungarian Empire, Montenegro, King Aleksandar Obrenovic, Prince Nikola Petrovic, Petar Karadjordjevic*

У 1900. годину Русија је ушла са опрезним намерама да ојача свој утицај на Балкану, док је званично водила договорну политику са Хабзбуршком монархијом о одржању *statusa quo* на Балканском полуострву. Главни део руских планова односио се на приближавање балканских држава, између осталих, и Краљевине Србије и Кнежевине Црне Горе. Још приликом сусрета царева у Зимском дворцу марта 1897. када су чињени напори да се неспоразуми између Русије и Аустроугарске на Балкану превазиђу, цар се сагласио са саветником шефа дипломатије

---

* Аутор је доцент на Универзитету у Београду, Филозофски факултет.

Ламздорфом да Русија „не може дозволити никакве претензије Аустро-Угарске на Балканском полуострву“, нити распрострање њеног утицаја на Балкану мимо Босне и Херцеговине, како је утврђено Берлинским уговором 1878. године. Том приликом цар је потврдио наводе Ламздорфа да Русија може обећати Бечу да неће допустити Италији да захвати Албанију, али да не може да дозволи да се Аустро-Угарска укотви између Србије и Црне Горе.¹ Од таквог става Русија ни у наредним годинама није одустала, те је са промењеним околностима у Србији 1900. оживела своје активности на поправљању српско-црногорских односа. Руска дипломатија, међутим, није имала јединствено гледиште о методама деловања на Балканском полуострву. На једној страни стајали су шеф дипломатије Ламздорф и посланик у Бечу Капнист, који су се чврсто држали мира и *statusa quo* уговореним са Аустро-Угарском 1897, као предусловом за очувања руских позиција на Далеком истоку. На другој страни налазио се посланик у Београду Чариков, потпомогнут министром војним Куропаткином и адмиралом флоте Алексејевим који су се залагали за офанзивнији наступ Русије на Балкану. У том смислу њихови планови о политичком и војном савезу балканских држава су радикалнији. Са кризом Турске с краја 19. и почетком 20. века и компликацијама које су се усложњавале у турским европским провинцијама, они су сматрали да ће будући расплет наступити врло скоро и да Русија у њему мора активније деловати. Цар Никола II повремено је и сам западао у велику дилему како интезивирати акцију Русије насупрот ојачаним позицијама Хабзбуршке монархије на Балканском полуострву, али га је Ламздорф успешно одвраћао од тог пута, предпостављајући му договор са Монархијом као најприхватљивије решење по империјске задатке царства. У приближавању Цетиња и Београда Русија је себи наменила улогу патрона, који је будно надгледао те односе и прописивао им правце деловања. За такву акцију испуњен је главни предуслов, а тај је поправљање српско-руских односа, на које је са Цетиња гледано не без подозривости.

Краљ Милан је јула 1900. трајно напустио Србију, а његов син краљ Александар је после жендбе са Драгом Машин, учинио велики заокрет у спољној политици према Русији. Отправник послова у Београду Павле Мансуров много је допринео томе да Русија постане незаобилазни саветник и савезник српског краља у догађајима везаним за његову веридбу. Управо са њиме краљ је у првој половини 1900. године припремио тло за веридбу и промену спољне политике, уколико Русија његову

¹ Государственный архив Российской Федерации (даље: ГАРФ), ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 58, л. 23; О споразуму Русије и Аустро-Угарске в. М. Војводић, „Аустро-руски споразум 1897. године“, у: *Путеви српске дипломатије*, Београд 1999, 107.

женидбу подржи. Петроград је прихватио краљев предлог и краљу је обећан „милоствиви однос Императора“ према догађајима у Србији, ако одржи обећања.²

Од фебруара 1900. године^{3*} Србија и Црна Гора су све чешће предмет разговора и консултација министра иностраних дела Ламздорфа и цара. На предлог Бахметева посланика у Софији, Ламздорф је предложио цару да се један финансијски стручњак пошаље у Софију, а затим и у Србију и Црну Гору да проучи њихово стање финансија, не би ли се нашао начин да се те државе ослободе од западних кредита, што би утицало на побољшавање односа Русији и свих балканских држава. Србија је током наредних година уживала значајну руску подршку на француској берзи капитала, око склапања краткотрајних и дугорочних позајмица, док је за Црну Гору обезбеђено знатно повећање новчаних субвенција, о чему ће ниже бити више речи.⁴ Иако Русија није имала расположивог капитала за помоћ балканским државама, она је желела да покаже интересовање и старање за виталне проблеме држава које је желела чвршће да привеже за себе. Слога између балканских држава била је важна тачка ослонаца руске балканске политике, али она није подразумевала било какве конкретне савезе, већ једино „размену мисли“ о заједничким интересима и строго поштовање руских савета у спољној политици. Од 1900. до 1903. руска дипломатија је радила свим средствима да заустави Бугарску од акција у Македонији и да ублажи разлике и тачке сукоба између Србије и Бугарске с једне и Србије и Црне Горе са друге стране. Немири на Балкану би могли да увуку Русију у нежељени сукоб са Аустро-Угарском, што је она свим средствима избегавала. С обзиром на кризу турске власти која је захватила Косовски, Солунски и Битољски вилајет, и на јачање националних претензија балканских држава према ослабљеној Турској, овај задатак који је Русија себи задавала није био нимало лак.

Тесно зближење Србије са Русијом после краљеве женидбе огледао се у руским извештајима из Београда у којима се поредак ствари, захваљујући краљевој вештини, описује као задовољавајући. Даље се хвали позитиван утицај краљице Драге на оживљавање друштвеног живота, каже се да је придобила симпатије дипломатског кора и највећег дела становништва. Поправљање односа између Русије и Србије забрињавало је кнеза Николу. Кнез је званично честитао краљу женидбу,

² Архив внешней политики Российской империи (даље: АВПРИ), Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 2861, 1900. год., л. 11.

³ * Сви датуми су по новом календару.

⁴ ГАРФ, ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 61, л. 8; М. Војводић, *Србија у међународним односима крајем 19. и почетком 20. века*, Београд 1988, 258.

мада се свадба у кнежевом двору једнако исмевала. Русија је царевим благословом подржала брак краља Александра. Цар је пристао да буде узвишени кум младенаца, а све са циљем да се Србија трајно окрене Русији и да краљ заувек прекине све везе са оцем. За Русију је, како је извештавао Мансуров, био много подеснији један неполитични брак са Српкињом, него политички брак са немачком принцезом. У Петрограду је лепо примљен нови посланик Стојан Новаковић, а Србија се све чешће налазила на дневном реду реферисања министра Ламздорфа цару.⁵ Промена у српско-руским односима изазвала је антидинастичку пропаганду са Цетиња.⁶

Да се угађало српском краљу види се и по следећим фактима. Кнез Никола се поводом четрдесет година од своје владавине обратио у децембра 1900. цару, са жељом да свечано обележи јубилеј и прогласи се за краља. Министар иностраних дела Ламздорф је констатова да овај предлог нигде није наишао на негодовање, али да је једино српска влада изразила страх да би у том случају могло да се продуби већ постојеће супарништво између два дела српског народа за првенство у даљем државном животу Српства. Тако је Русија отказала кнезу Николи подршку. Краљ Александар је упутио честитку кнезу поводом четрдесет година од венчања, али јубилеј поводом четири деценије на власти није спомињао.⁷

У Петрограду је донета одлука да се за Цетиње и Београд одреде двојица дипломата, из редова најбољих кандидата. Њихов задатак је био рад на отопљавању односа између два двора. Русија, међутим, није имала у плану било какве конкретне планове о сарадњи двеју балканских држава. Да је тако, сведоче инструкције за новог посланика Чарикова из јануара 1901. године. Цар је 20. јануара написао „сагласан“ на упутствима у којима је као главни курс деловања подцртано „пуно немешање у унутрашње ствари балканских држава“ од којих Русија очекује да воде политику „народне самобитности,“ што обичним језиком речено значи политика народне самосталности ослобођена страних утицаја, са ослонцем на заједничке интересе балканских народа.⁸

⁵ ГАРФ, ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 62, л. 1-3, 13, 14, 36, 41, 49; АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 2861, л. 2, 10 – 11; Исто, оп. 482, д. 497, 1902, л. 499, 500; Симо Поповић, *Мемоари*, Цетиње – Подгорица 1995, приредили Јован Р. Бојовић и Новица Ракочевић, 383; М. Војводић, *Петроградске године Стојана Новаковића (1900 – 1905)*, Београд 2009, 16.

⁶ Н. Ражнатовић, *Црногорско-српски односи и питање престолонаслеђа у Србији 1900 - 1903*, Историјски записи XXXIV, 1977, 3-4, 661.

⁷ ГАРФ, ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 155, л. 34; М. Војводић, *Србија у Међународним односима*, 301.

⁸ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 2839, 1901. год, л. 9 – 19. Инструкција Чарикову

У јануару 1901. године на Цетиње је допутовао Власов, а у Београд Николај Чариков. Њихов задатак је био да вештином и искуством пораде на превазилажењу лоших односа између Србије и Црне Горе. Под притиском Власова кнез Никола је учинио први корак - послао је телеграм саучешћа краљу Александру због очеве смрти. Власов је рекао кнезу да Цетиње има много више разлога да нормализује односе са Београдом, што кнезу није било по вољи. Исто тако, Чариков је у Београду вршио притисак на краља Александра да попусти према Цетињу, и краљ је чекао срећну прилику, краљичин порођај, и да поступи по упутствима руске дипломатије.⁹ Међутим, у мају је обелодањена вест о „изостануку порођаја“, што је довело у питање опстанак династије Обреновић. У септембру 1901. антидинастичке струје у земљи и ван ње актуелизовале су тзв. питање престолонаслеђа у Србији.¹⁰ И пре тога, из Аустро-Угарске су стизали гласови да она неће признати Драгиног сина за законитог, због предбрачне трудноће, те да Голуховски прети да ће, у случају да Русија реши да прими краљевски пар, изнети компромитујућа документа о краљици и њеној трудноћи и да ће тако парализати пријем.¹¹

Фијаско династије Обреновића могао је постати озбиљна препрека у побољшању српско-црногорских односа, будући да су на Цетињу оживеле наде династије Петровић наследи српски престо.¹² Без обзира на те гласове, у јуну 1901. издато је саопштење за јавност о путу краљевског пара у Русију. То је обеспокојило кнеза Николу који је одмах преко кћерке Стане, удате Лајтенберг, припремао терен за своју посету цару, старајући се притом да денунцира краља и краљицу Драгу на руском двору.¹³

Непријатно затечен озбиљним последицама краљичине лажне трудноће, краљ је убрзо морао да сузбија гласове да ће свог шурака Никодију Луњевицу прогласити својим наследником. На учестале чланке у бечким новинама у којима се нападао српски двор и поново претресало питање престолонаследника, у полузваничном „Дневнику“ штампана је објава коју је редиговао сам краљ и у којој се каже „да су све вести о питању престолонаслеђа у Србији измишљење“ и да то питање не занима

истовремено је прослеђена посланицима на Цетињу, у Софији и у Букурешту.

⁹ Н. Ражнатовић, *Црногорско-српски односи*, 663, 666-667.

¹⁰ Опширније о краљичиној трудноћи в. А. Столић, *Краљица Драга*, 117 – 121.

¹¹ ГАРФ, ф. 505, Заведующий агентурой Департамента половины на Балканском полуострове, оп. 1, д. 75, л. 4 – 5; исто, д. 127, л. 15; Краљицу су 3. маја 1901. прегледали доктори Сњегирев и Губаров и у свом извештају констатовали непостојање трудноће, АВПРИ, оп. 482, д. 492, 1901, л. 9-10, 38,.

¹² С. Поповић, *нав. дело*, 383 – 384.

¹³ Исто, 385.

руководеће кругове.¹⁴ Међутим, то питање је јако занимало кругове на Цетињу. Српски краљевски пар се исмевао и називао разним погрдним именима.¹⁵

Почетком октобра 1901. краљ Александар је послао свог почасног ађутанта потпуковника Василија Антонића као специјалног изасланика у Црну Гору. Тај потез требало је да покаже краљеву спремност да се отпочне са отвореним разговорима о будућој сарадњи две земље. Ова мисија није дала конкретне резултате.¹⁶ Уз постојећа размимоилажења у националним питањима, постојали су и крупни династички разлози који су онемогућавали сарадњу. Краљ Александар је у децембру повукао изасланика Антонића, о чијем боравку на Цетињу руски посланик Власов каже да није могао понети за Београд ниједну лепу успомену. Антонић је пред полазак рекао Власову да је зачуђен како се кнез Никола и његов син Мирко понашају према српском владарском пару без такта и како кнежевић Мирко јавно исказује своје право на српски престо.¹⁷ Недуго затим, краљ је ипак одлучио да од почетка 1902. године обнови дипломатско представништво на Цетињу. Краљ је за то место одредио човека од великог поверења, пуковника Милоша Васића. Није искључена могућност да је његов потез био мотивисан не само инструкцијама Русије да се односи са Црном Гором поправе, већ и због боље краљеве обавештености шта се против њега ради у Црној Гори. Српска влада на челу са Вујићем је покушавала је да истицањем заједничких националних интереса потисне непријатне вести са Цетиња и да их стави у други план. Међутим, већ у новембру месецу се видело да две земље немају никакву заједничку стратегију за заштиту и поправљање положаја српског становништва у Турској. Уз старе несугласице, између српских и црногорских прохтева стајала је руска дипломатија, која је инсистирала да све конце држи у својим рукама и да ове две у националним питањима не смеју ништа да раде без руске сагласности.¹⁸

¹⁴ Ова вест се појавила у септембру 1901. и брзо се проширила земљом. Она је директно утицала на поспешивање завере против краља, будући да је непотизам краљичине породице веома иритирао све слојеве друштва. Опозиција је одмах почела да снажно експлоатише ову информацију за свој циљ, свргавање Обреновића. Осетивши да су гласине о Никодију врло штетни по њега, краљ је одмах одлучно демантовао те вести. Извесно је да је краљ, само на кратко, после краљичине лажне трудноће помишљао на Луњевицу. Али, чим се уверио у његову непопуларност он је одустао од те помисли. АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 492. део III, 1901, л. 11, 12; исто, оп. 482, д. 495, део I, 1902, л. 27; А. Столић, *Краљица Драга*, 125 – 126; *Дневник*, 8/21. јануар 1902.

¹⁵ С. Поповић, *нав. дело*, 384.

¹⁶ М. Војводић, *Србија у Међународним односима*, 340-341.

¹⁷ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, 89 – 90; Н. Ражнатовић, *Црногорско-српски односи*, 669, 672.

¹⁸ М. Војводић, *Србија у међународним односима*, 341.

Пут кнеза Николе у Петроград децембра 1901. и најављена веридба млађега кнежевог сина Мирка са Наталијом Константиновић, блиском краљевом рођаком, будила је код краља нову бригу да Русија намерава да на српски престо доведе црногорску династију. Чариков је одлучно оповргао ту могућност, и умиривао краља да не постоји руско-аустријски договор око наследника српског престола и да би црногорски кнежевић женидбом са Константиновићком добио у Петру Карађорђевићу озбиљног противкандидата. Краљ је из поузданих извора сазнао све што је кнез Никола радио против њега у Петрограду, што је будило краљеве антипатије према кнезу. Краљ је прижељкивао сусрет са кнезом „у четири ока“, да кажу један другом шта имају, а не да му ради иза леђа.¹⁹ Страхови у вези са аспирацијама Цетињског двора нису били без основа. Власов је извештавао са Цетиња да је кнез Никола спремио својеручно писмо за краља Александра, датирано 29. јануара. Посланик је, прочитавши писмо, констатовао да је састављено „у топлом тону“. Министар Гавра Вуковић који је требало да однесе писмо у Београд, имао је, пише Власов, двоструки задатак: а) захвалност за успостављање дипломатских односа б) сагласност и благослов краља Александра на брак кнеза Мирка. С тим у вези, кнез је послао објашњење да брак његовог сина има искључиво приватни карактер. У последњем тренутку, каже руски дипломата, кнез је нашао за сходно да промени садржину писма у којем се брак кнеза Мирка не помиње.²⁰

У писму краљу Александру кнез, између осталог, пише: „Време прекида лоших односа није одговарало нашим братским везама и било је штетно за опште интересе нашег народа“, а затим бираним речима поручује краљу да у „жару нестрпљења“ очекује дане када ће живети у слози и љубави и захваљује краљу на решењу да на Цетиње пошаље дипломатског представника. Пошто се у писму брак кнежевића Мирка не спомиње, изасланику Вуковићу је поверен задатак да краљу изрази искрена осећања кнежева, те да размени мисли са краљем и његовом владом „око свих општих наших дела која треба да доведу наше односе у потпуну сагласност“. У потпису је стајало: „Твог Величанства искрени брат, Никола“. Кнез је дао усмене инструкције министру Вуковићу дан уочи поласка за Београд, 14. фебруара. За Вуковићеву мисију није знао нико осим посланика Власова, што нас упућује на закључак да је она потекла управо на његову иницијативу.²¹ Власов даље извештава

¹⁹ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 495, део I, 1902, л. 30, 51; Архив Србије (даље: АС), Поклони и откупи, к. 69, д. 132; С. Поповић, *нав. дело*, 385; Н. Ражнатовић, *Црногорско-српски односи*, 670 – 671.

²⁰ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, 42.

²¹ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, 84 – 85, 91; *Documents diplomatiques français*, т. I, série 2, 97-98, 125, 274-275.

да је Гавро Вуковић отпутовао 15. фебруара за Београд и да је, по инструкцијама кнеза, његов циљ да одобрвољи српског краља и владу да ступе са Гавром Вуковићем у интимније преговоре и отворене размене мисли“. Руски дипломата изражава сумњу у успех те мисије. Он каже да ће тешко бити да ће се краљ Александар „упецати“ на љубазност кнеза Николе и поверити своје намере Вуковићу, када са Цетиња није било устручавања да се изрази „злоба“ према српском краљевском пару и да се неприличним изразима оквалификује краљица Драга.²² Беч је са великом пажњом пратио српско-црногорско зближавање, а владина штампа је тенденциозно представљала Вуковићев пут у Београд као старање кнеза Николе да свом млађем сину обезбеди српски престо.²³

У Београду су се ширили неосновани гласови да је Вуковић дошао да се договори око усвајања кнежевића Мирка од стране српског краља. Зато је краљ врло хладно дочекао изасланика. Председник владе Михаило Вујић је одбио да буде посредник између краља и Вуковића, који је само донекле смирио краља, тврдећи да тај брак нема никаквих династичких претензија. Краљ је поручио кнезу Николи да не схвата смисао његовог питања о женидби сина Мирка, будући да Мирко није наследник престола у Црној Гори и да не постоје изгледи да ће то бити. Ако би се наследник женио краљевом рођаком, ситуација би била сасвим другачија. Пошто то није случај, њега се Миркова женидба не тиче, рекао је краљ.²⁴

Чариков је извештавао да је мисија Гавре Вуковића била „потпуно успешна“, са становишта да ће односи између Србије и Црне Горе остати непо ремећени. Краљ Александар је рекао руском посланику да су односи са Црном Гором сређени и да је брак Мирка и Наталије Константиновић је отклоњен као опасност између два двора. Друго важно питање које је заокупирало руску дипломатију било је питање Македоније, тј. очување мира у тој турској провинцији. На распрострањење гласова да ће у марту 1902. доћи до устанка у Македонији, на састанку у Београду је решено да се обе владе уздржавају од сваког учешћа у Македонији, чак и да колико могу обе сузбијају реметилачке факторе у њиховим намерама. Краљ је рекао руском посланику да је Вуковић пристао да се будућа Јадранска железница уместо на Подгорицу упути од Радујевац на Скадар и Улцињ. Чариков коментарише да би политичко јединство Србије и Црне горе било изузетно повољно по руску балканску политику – ако би се ујединиле војне снаге Србије и Црне

²² Исто, 88 – 90.

²³ Исто, 170.

²⁴ АС, Поклони и откупи, к. 69, д. 131; АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, 96 а.

Горе. Црна Гора би изашла из зачараног круга у ком се налази од 1878, опкољена турским и аустроугарским кордонима. Чариков је сугерисао свом предпостављеном да је спрема српске војске на завидном нивоу и да заслужује сваку пажњу. И посланик Власов је увиђао предности евентуалне војне конвенције између Србије и Црне Горе, али је схватао политички ризик тог потеза, који би могао да изазове Аустро-Угарску.²⁵

Русија је пак јавно радила за мир и у име мира, док је закулисно помагала војну спрему и Србије и Црне Горе. Србија је добила од Русије одобрење за десет милиона патрона за пушке типа „Бернадинке“. Чариков је стално констатовао користи од српске и црногорске војске за предстојећи сукоб са Аустро-Угарском, јер би оне одвукле 60% војне снаге Монархије. Руски министар војни Куропаткин, по царевом одобрењу, разрадио је 1902. пројекте војних конвенција најпре са Бугарском, па са Србијом, док су Црној Гори одобрена накнадна средства за војне сврхе у износу од пола милиона рубаља на годишњем нивоу.²⁶

Кнез Никола се, међутим, лабаво држао договора у Београду и обећања која је дао руском посланику. Власов је добио из Петрограда посебну наредбу да делује свим средствима на смиривање ситуације на црногорско-турској граници, да не дозволи било какве компликације и, у том смислу, да спечи образовање оружаних банди на територији Црне Горе и њихово пребацивање на турску територију²⁷. Планови и претње главног човека Македонског револуционарног комитета Бориса Сарафова да ће са или без помоћи балканских држава на пролеће подићи устанак и кренути у борбу за аутономију Македоније, држали су руску дипломатију широм отворених очију. Власов је извештавао надређене да је кнез Никола према царевом поруци о нужности мира на граници и дешавањима у Македонији „мртав хладан“, да је саслушао поруку са смешком и прилично равнодушно, иако је обећао да ће се придржавати царевог савета. Новог српског посланика, пуковника Васића, кнез Никола је примио 24. фебруара 1902. године. Међутим, Власов је био велики скептик у питању истинског и искреног поправљања односа између Србије и Црне Горе и у томе је делио песимизам Сима Поповића и митрополита Митрофана. „Између две земље влада дубоко неповерење и обострано подозрење на сваком кораку, праћено мржњом“, писао

²⁵ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, л. 93 а, 93 б.; Н. Ражнатовић, *Црногорско-српски односи*, 684.

²⁶ ГАРФ, ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 63, реферисања цару, 1902, л. 18, 20, 26, 27; АВПРИ, ф. 138, Секретный архив, оп. 467, д. 211/212, л. 4 – 5, 9, преписка министра иностраних дела Ламздорфа и министра финансија Витеа око новчаних субвенција кнезу Николи, фебруар – април 1902; Исто, ф. 151, Политархив, оп. 482, д. 497, 1902, л. 202, 532, 664.

²⁷ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, л. 118.

је Власов, додајући да није лако између њих одржавати ни официјалне, званичне односе, који нинашта не обавезују. У будућности ти односи ништа добро не обећавају, закључио је Власов²⁸.

Руски извештаји из Београда сведоче, међутим, да се краљ врло помирљиво држао према цетињској свадби и да је чак намеравао да на свадбу пошаље генерала Белимарковића као свог изасланика, који је својевремено у име кнеза Милана крстио младожењу. Али када су се појавиле отворене претензије кнежевића Мирка на српски престо, краљ се наљутио и није више хтео да чује за свадбу. У јавности су се појавиле слика вереника испод краљевске круне, а у бечкој „Новој слободној преси“ послат је чланак са Цетиња у којем се поставља питање претензија кнежевића Мирка на српски престо. Уочи свадбе на Цетињу, у јулу месецу, је дошло до инцидента између српског дипломате и младиних родитеља који су се без устезања и са нескривеним непријатељством изражавали о српском краљу. Они су Васићу у очи говорили да ће у Србији ускоро доћи до револуције и да ће краљ и краљица морати да беже, те да ће Срби слободно дисати тек када своје главе приклоне ногама кнежевића Мирка и његове супруге.²⁹ Од почетка фебруара до јула 1902. године, упркос настојањима Русије на зближавању две српске државе, до конкретних видова сарадње није дошло. Једини заједнички наступ забележен је у Турској у априлу месецу, када је Београд водио велику битку за потврђивање и посвећење Фирмилијана за скопског митрополита. Кнез Никола је 18. априла наредио свом представнику у Цариграду Митру Бакићу да са српским послаником и руским амбасадором договорно потпомаже Фирмилијаново посвећење, као став од „општесрпског интереса“.³⁰

У септембру 1902. године отказана је уговорена посета краљевског пара руском цару. Када је Чариков јавио шефу да је у Србији све спремно за пут у Ливадију, телеграмом од 14. септембра и писмом од 17. септембра Ламздорф га је обавестио да је због царичиног нарушеног здравља неће бити пријема чланова иностраних владарских кућа у Ливадији, значи ни српског краља и краљице.³¹ Домаћа јавност је у отказу пријема видела немилост руског цара и антидинастијске акције су наново оживеле. Почели су се ширити гласови о револуцији. Руски

²⁸ Исто, л. 127, 128.

²⁹ Исто, д. 495, део I, 1902, л. 102, 118; исто, д. 495, део II, 1902. год, л. 61, 76 – 77; исто, д. 497, 1902., л. 143, 148 – 150, 188, 457.

³⁰ *Дипломатска преписка Краљевине Србије 1902 - 1903*, књ. 1, Београд 1933, приредио Владимир Ђоровић, 95, 100 – 101, 104. Текст депеше послате Бакићу са Цетиња, између осталог, наглашавао је да посланик „солидарно са Савом Грујићем“ настоји код Порте и код Зиновјева да се посвећење Фирмилијана обави што пре.

³¹ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, л. 562.

посланик је кратко закључио да се краљ може одржати само уз милостиву реч руског цара.³²

Због изузетно ослабљених позиција династије Обреновић, од тог тренутка у Србији се са посебном пажњом пратио сваки покрет кнеза Николе. Посланик Чариков помно је извештавао о развоју династичког питања у Србији. Он је разматрао опције како да се уреде два трона и две престонице истог народа, да обе династије, и Обреновићи и Петровић-Његоши буду пијемонти Српства, по идеалу кнежева Михаила Обреновића и Данила Петровић-Његоша.

Власов је извештавао са Цетиња да је кућа Петровића по том питању подељена: престолонаследник Данило са супругом, мајком кнегињом Миленом, сестром Ксенијом и најмлађим братом Петром је с једне стране и неутрално се држи према кнежевим аспирацијама на српски престо, док су кнез Никола, млађи син Мирко и његова жена Наталија с друге стране.³³ Чариков је пак резонувао на следећи начин: ако кроз десет година Обреновићи не остваре потомство, они ће нестати са позорнице и престо ће после њихове смрти припасти кући Петровић-Његош. То је био легитиман пут који би одговарао Русији. Други пут, кога преферира кнез Никола, је револуционарни. Чариков констатује, да упркос савесним и честитим напорима краља Александра да одржи добре односе са Цетињем, ти односи су хладни и носе са собом ризик да се „пансрбин“ Никола компромитује у свом настојању да дискредитује краља и његову жену. Какви би резултати те неравноправне борбе били, пита се Чариков? Уништити респект краља у јавном мњењу и убрзати пад Обреновића? Чариков сматра да таква борба између Обреновића и Петровића, оптерећена емоцијама, може да има велике опасности по политичке интересе Русије. Што се тиче другог заинтересованог за српски престо, Петра Карађорђевића, на том примеру ће кнез Црне Гори моћи да се увери да је Александар можда мање паметан од свог оца, али је храбрији од њега и да се неће предати без одсудне борбе против унутрашњих и против спољних непријатеља. Краљ Александар нема куда назад, закључује Чариков. Он мора да се бори јер му династија посрће. Чариков прогнозира да ће кнез Никола тражити руску помоћ у тој борби која је, по руском дипломати, опасна. Кнез Никола зна да се добро котира у Србији и он то користи у свом непријатељству према краљу Александру. Стога, закључује погрешно Чариков, Александар би требало да зна да му главна опасност не прети из Беча и Женева, него са Цетиња. Чариков предлаже долазак Петровића на српски престо легалним пу-

³² АВПРИ, Секретный архив, ф. 138, оп. 467, д. 209/210, 1902. год., л. 30 – 31; исто, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 496, 1902, год., л. 217.

³³ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, л. 534 – 535.

тем, уз помоћ краља Александра. Чариков је свестан да његов предлог звучи парадоксално, али наглашава да он није искључен. Као потврду тог предлога наводи разговор са краљем Александром, када му је краљ рекао да он неће остати индиферентан у избору наследника престола. Ако Скупштина изгласа Његоше, он ће се таквом решењу успротивити. Напротив, ако се кнез Никола, под скиптром српског патриотизма, приближи краљу и измире се, краљ ће сам фаворизовати Петровиће јер су они увек били савезници Србије и радили су у корист српске ствари, за разлику од Карађорђевића који су се декларисали као противници и непријатељи Обреновића.

Друга опција, коју не треба губити из вида, каже Чариков, јесте да се краљ услед неиздрживог притиска са Цетиња разведе и поново ожени и оствари потомство. Краљ му је већ наговестио такву могућност. У том случају Петровић-Његоши би претрпели штету. Чариков пише Ламздорфу да не би било лоше да Власов, који је интеллигентан и обазрив човек, суптилно сугерише кнезу Николи како треба да се понаша према Србији, те да га саветује у том правцу.³⁴

Насупрот гледишту Чарикова који се није устручавао да разматра питања о јединству две српске државе кроз уједињење престола и војне снаге, па чак и да мимо званичног руског курса предлаже „минимално задовољење“ српско-црногорских захтева на рачун Турске, руски посланик у Бечу Капнист је сматрао да његов колега црта „фантастичну“ слику договора између најзаинтересованијих држава на Балкану, која нема додира са реалношћу. Капнист је током целе 1902. године уверавао претпостављене да Аустро-Угарска непрестано понавља да не жели сједињење Србије и Црне Горе и да је нужност *statusa quo* на Балкану са њене тачке гледишта најважнија ствар. Јер ако Црна Гора и Србија направе велику државу, устанак у Босни и Херцеговини би био неминован, а он би довео у питање аустроугарске тековине од 1878. до 1902. Да не би пореметила постојеће стање, Монархија не планира анексију Босне и Херцеговине, пише Капнист, а на такав став је упућују њени материјални услови и бројни унутрашњи проблеми. Зато ће Монархија, по закључку Капниста, ићи на асимилацију тих провинција путем економског развоја и административног јединства.³⁵

Јадранска железница била је, такође предмет великог спорења на руској политичкој сцени. У новембру 1900. влада у Бечу покреће питање изградње железнице од Сарајева до Митровице. У Србији се тада, под утицајем Русије, увелико почело разматрало питање о изградњи железнице Дунав – Јадранско море, преко Ниша и Призрена. Део пруге би

³⁴ ГАРФ, ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 845, л. 58 – 67.

³⁵ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, л. 36, 44 – 45, 46, 643.

се брзо изградио јер је између Србије и Румуније постојао договор из 1898. око успостављања железничких веза заједничком изградњом моста у Кладову, преко Дунава до Турн Северина. За остатак линије – од Ниша преко Митровице до мора, било је политичких и материјалних проблема, а од првих су најважнији били протести Турске, Аустро – Угарске и Италије.³⁶ Планови о митровачкој прузи алармирали су Русију да убрза приближавање Србије и Црне Горе, које су и саме увиђале да им је, због недостатка материјалних средстава и због противљења Турске да се кроз њену територију гради железница, неопходна ближа сарадња.³⁷ Убрзо, међутим, Русија је изоставила јадранску пругу са списка својих приоритета.

Капнист је био одсудно против тог пројекта. Аргументе министра војног Куропаткина да се ради о стратешки важној линији кроз Санџак и Црну Гору, он је побијао наводима да би у случају рата Аустро-Угарске с једне и Србије, Црне Горе (и евентуално Русије) с друге стране, прва сила могла да изврши напад на Србију са севера и запада, да је освоји и споји своје снаге у Нишу, полазној тачки јадранске пруге. Исто тако, овај дипломата тврди да би Монархија могла олако да изврши блокаду Улциња, завршне тачке јадранске пруге. То би, по Капнисту, значило да би у случају рата на Балкану јадранску пругу контролисала Аустро-Угарска. Он је, насупрот Куропаткину, тврдио да Новопазарски санџак има другоразредни значај за Русији јер руска војска може на Јадранско море доћи сувим путем кроз Румунију, а затим воденим, кроз Средоземно море и да у случају потребе изврши десант на Улцињ.³⁸ Гледиште Капниста је преовладало у Петрограду, те је план о линији Дунав – Јадранско море, у који су и Србија и Црна Гора веома полагале као важном виду политичког и економског осамостаљења од Хабзбуршке монархије, скинут са дневног реда. Гроф Ламздорф је новембра 1902. такође убеђивао цара да се Русији не сме поновити 1878. јер је она има важније задатке на Далеком истоку. На цареву примедбу да је наредио да се, у случају евентуалних компликација на Балкану, постави

³⁶ М. Војводић, *Србија у међународним односима*, 301; ГАРФ, ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 155, л. 35.

³⁷ Србија је од Турске тражила одобрење да своју Тимочку железницу коју је тек требало изградити, продужи кроз Турску трасом Куршумлија – Призрен - Скадар – Свети Јован Медовански. Црна Гора се залагала за своју варијанту Јадранске железнице која би ишла кроз Црну Гору . Она би се од Ниша спуштала јужно од Митровице, па на Подгорицу, а одатле би се један крак пружао до Бара, а други преко Скадра до Светог Јована Медованског. Одлука о изградњи ове пруге била је у рукама Турске, која је на све начине избегавала да да одобрење, в. опширније М. Војводић, *Србија у међународним односима*, 342, 346 и Н. Ражнатовић, *Црна Гора и питање Јадранске железнице 1900 – 1902*, Историјски Записи књ. XXV, 1, 1968, 115.

³⁸ АВПРИ, Политархив, ф. 151, оп. 482, д. 497, 1902, л. 532.

јака ескадра у Средоземном мору да тамо презими, Ламздорф је одговорио цару да то није пожељан потез јер руска флота мора да буде јака у Црном мору и на Далеком истоку. Јер, приметио је Ламздорф, колико год да је јака руска флота у Средоземљу, британска може бити јача. Ситуацију на Балкану 1902. Ламздорф је поредио с оном из 1876, с том разликом што Русија не може опет ослобађати словенске народе као пре 25 година. Он је опомену цара на револуционарну пропаганду која је 1877/78. утицала да руско јавно мњење изврши притисак на званични курс државне политике, што је у крајњем исходу имало врло штетне последице по Русију на Берлинском конгресу. „Сва прошлост Русије, сва њена традиција да се меша у балканске ствари, вршена је безусловно у корист наших непријатеља на Далеком Истоку. „Нама је веома важно да тамо будемо гласни и од ауторитета“, убеђивао је Ламздорф цара. Он је доцније, у фебруару 1903, у неколико наврата сугерисао цару да је главни интерес Русије мир на Балкану, будући да „и најмање замешатељство на Балканском полуострву може бити погубно по руска дела на Далеком истоку“. Цар се сложио да рат не одговара Русији, која одмерава снаге са Јапаном, а у Великој Британији има опасног ривала на Далеком истоку. Он је потврдио Ламздорфу оправданост удовољавања Аустро-Угарској како би се избегао рат на Балкану.³⁹

Са таквих тачака гледишта, делатност руске дипломатије у Србији и Црној Гори је врло разумљива. Због напрегнуте ситуације на Балкану она је пратила и најмањи шум, утишавајући га на време да се не би претворио у опасни пламен. С тим у вези стоји и посета грофа Ламздорфа Бечу 1902. године. Свраћање министра у бугарску и српску престоницу била је само манифестација руског покровитељства и надгледања да ли се у овим државама поштују упутства из Петрограда. Централни део тог пута био је састанак министара Ламздорфа и Голуховског и прављење платформе за реформе у Македонији. То је био нови доказ да се, и поред сталне манифестације међусобног неповерења, две велике силе једино у питању Балкана држе сложено. Краљ Александар и кнез Никола су били велики скептици када је био у питању успех ове акције, мада су обојица званично поздрављали иницијативу грпофа Ламздорфа.

У обиму удовољавања Русије Аустро-Угарској ушло је и врло важно питање око усаглашавања ставова две силе око наследника српског

³⁹ ГАРФ, ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 156, л. 31 – 32, 34 – 35, 52; исто, д. 64, реферисање цару, 1903, л. 10 – 12; О приоритету Далеког истока у руској спољној политици видети објављена документа, инструкције МИД-а руском дипломати у Лондону Бенкендорфу, децембра 1902, у: *Коренные интересы России глазами её государственных деятелей, дипломатов, военных и публицистов*, Москва 2004, 332 – 357, приредила И.С. Рыбачёнок.

престола, у случају детронизације Александра Обреновића. Руска тајна полиција на Балкану, као и само посланство у Београду, редовно су извештавали надлежне о све јачем антидинастичком расположењу у земљи и изузетно slabим краљевим позицијама. Једини начин да се краљ одржи био је, по оцени Чарикова, путовање краља у Русију. До те посете, међутим, није дошло. Кнез Никола, упркос поткопавању позиција последњем Обреновићу у Петрограду, није успео да својој династији обезбеди место наследника Обреновића.

Последњу страницу живота и владавине Александра Обреновића исписале су, као супервизори, две велике силе Русија и Аустро-Угарска у фебруару 1902. године. Аустријски престолонаследник Франц Фердинанд вратио се 13. фебруара из посете руском цару Николи II. Из званичних извора у Бечу и Петрограду одлучно су демантовали политичку важност ове посете. На том сусрету било је речи о Србији и о краљу Александру и његовом даљем опстанку на престолу. Француски посланик је, из разговора са грофом Ламздорфом, закључио да су се две стране договориле да ни евентуално обраћање краља Александра Аустрији не би ништа изменило у физиономији ствари у балканском груписању, с обзиром на важност руско-аустријског споразума о одржавању постојећег стања на Балкану. Тиме је краљ Александар скинут са дневног реда, као фактор баланса између супротстављених интереса два царства. Иако је француски посланик констатовао да су се престолонаследник и Ламздорф сложили око одржања краља Александра на престолу, домаћи и руски извори сведоче сасвим супротно, да је тада донета одлука да се краљ Александар препусти својој судбини и да су два царства тада одлучила да ће у случају његове пропасти на престо доћи Петар Карађорђевић, као кандидат који задовољава обе стране.⁴⁰ Владимир Николајевич Ламздорф, шифрама извештава посланика у Београду Чарикова да се Петар Карађорђевић, 18. фебруара 1902. обратио писмом руском цару. Писмо је упућено «На Височаишее Имя» преко дипломате руског у Женеви, „по особитом делу“. Цар је 25. фебруара одговорио „Кнез Петар Карађорђевић је претд. на српски престо“. Порука је саопштена Карађорђевићу преко руског посланика у Женеви 26. фебруара. Дан касније руски посланик извештава Ламздорфа из Женеви да је усмено саопштио царев одговор и да је га је Петар Карађорђевић саслушао „без приговора.“⁴¹ Тада је решена судбина династије Обреновић, а да кнез Никола то није знао. Када је сенатор Ђорђе Симић посетио 13. јуна

⁴⁰ *Дипломатска преписка Краљевине Србије*, 21, 22; *Documents diplomatiques français*, т. II, série 2, 103.

⁴¹ АВПРИ, ф. 151, Политархив, оп. 482, д. 497, 1902, л. 101 – 105, 120; ГАРФ, ф. 568, В. Н. Ламздорф, оп. 1, д. 63, реферисање цару, 12/25. фебруара 1902.

1903. Чарикова и поставио му питање да ли се Русија слаже са избором Петра Карађорђевића за новог српског владара, Чариков му је пружио поверљиви телеграм Ламздорфа с почетка 1902.⁴²

Министар финансија Сергеј Јуревич Вите у својим мемоарима тврди да је Црногорка бр. 2 (Стана) агитовала све време против Александра, за кога је говорила да је полудео што се оженио Драгом; и да је она пред трагично скончање Александра и Драге тражила финансијску помоћ за зета Петра, ожењеног њеном најстаријом сестром Зорком, тврдећи да ће он ускоро бити краљ Србије. Иако Вите није одобрио средстав нити какве позајмице у банкама, цар Никола је наредио да му се новац исплати из Бесарабско-Тавричке банке.⁴³ Добро је познато да будући краљ Петар није имао пара и да су му током припреме завере српски богаташи Вајферт и Никола Хаџи-Тома позајмљивали новац. Ако су ствари тако стајале у фебруару 1902. године, онда је много јасније зашто се руски цар премишљао да ли да прими краља Александра, или не. Краљев фијаско био је само питање тренутка и пријем код цара би могао озбиљно да га дискредитује у очима православних Срба, јер би се они с правом могли питати како је могао пасти један краљ кога подржава руски цар. По доцнијим сведочењима завереника из редова цивила, сазнајемо да су они у Бечу „са меродавних места“ уверавани да ће Аустро-Угарска, по преврату, за двадесет четири сата признати Петра Карађорђевића за краља Србије⁴⁴. Овај податак такође сведочи да су се Беч и Петроград имали заједничког кандидата на српски престо. Петар Карађорђевић је још 1901. упутио телеграм Голуховском у којем је изјавио своју лојалност Аустро-Угарској и тиме обезбедио своју позицију. Голуховски је тај телеграм одмах показао цару.⁴⁵

Само месец дана пре ових дешавања, Чариков је пренео краљу поруку из Петрограда да Русија не мисли да је време да се поставља питање престолонаследника и та велика сила нема свог кандидата, већ да ће прихватити ону личност коју одреди краљ у договору са народом. Чариков је такође демантовао гласине да је кнез Никола разговарао са царем о питању српског престола. То је, делимично било тачно. У договорима две велике силе, Никола Петровић није улазио ни у какву

⁴² АВПРИ, ф. 151, Политархив, оп. 482, д. 500, део I, л. 416.

⁴³ С. Ю. Витте, *Воспоминания*, 2, Москва 1960, 268.

⁴⁴ Архив српске академије наука и уметности (даље: АСАНУ), Историјска збирка, бр. 14556/56, Заоставштина Драгослава Страњаковића, Исповест Аце Новаковића о преврату 29. маја 1903, забележена августа – септембра 1911. године.

⁴⁵ Податак о изјави Петра Карађорђевића о лојалности Монархији забележио у дневнику мађарског високог званичника Лајоша Талоција, преузето из: Тибор Пал, *Мађарско политичко јавно мњење и српско питање на Балкану 1903 – 1914*, необјављена докторска теза, Нови Сад 2009, 215.

комбинацију као кандидат за српски престо. Руска тајна агентура је извештавала да Аустро-Угарска не жели никог из црногорске династије на српском престолу, јер би то значило остваривање идеје о „Великој Србији“ којој се она противи.⁴⁶

Недељу дана после размене телеграма на линије Женева – Петроград, уследила је прва акција карађорђевићеваца тзв. Алавантићева афера,⁴⁷ баш уочи 20-годишњице од прогласа Србије Краљевином. Иако је она била лоше, може се рећ чак и неозбиљно организована, „трагикомична“ како је писао Чариков, послужила је Аустро-Угарској, а можда и Русији као пробни балон, да се испита расположење у Србији према евентуалном доласку Карађорђевића на власт.

Кнез Никола је био обавештен да се у Србији спрема свргавање Обреновића. Непокојство које бележи кнежева околина уочи Мајког преврата, свакако је потицало и од брига ко ће наследити Обреновиће. Догађаји су се у Србији одвијали муњевитом брзином. Одмах после вести о преврату стигао је и глас да је за новог владара изабран Петар Карађорђевић, зет кнеза Николе. Првобитно одушевљење у Црној Гори и наде да ће се она ујединити са Србијом под скиптром Петровића, заменили су мук и ишчекивање.⁴⁸

Кнеза Николе, међутим, нема ни у једној комбинацији као кандидата на српски престо. Чариков констатује да је војска прогласила за новог владара Србије Петра Карађорђевића, али да Скупштина тек треба да се састане и одлучи дефинитивно о избору владара. Међутим, састанак скупштине и њено решење били су тек формалност. Аустроугарски посланик Константин Думба је одмах посетио председника прелазне владе Авакумовића да потврди већ постојећу информацију да црногорски кнез неће бити изабран, док је на извештају Чарикова руски цар подцртао реченицу у којој се инсинуира да у убиству Обреновића и избору Карађорђевића, постоји нека тајновитост која ће „вероватно остати заувек неизвесна“.⁴⁹

У Београду се 12. јуна 1903. састала конференција на којој су, поред чланова прелазне владе, биле присутне бројне истакнуте политичке личности из свих партија. Руски посланик констатује да по брзини де-

⁴⁶ ГАРФ, ф. 505, Заведующий агентурой Департамента половии на Балканском полуострове, оп.1, д. 75, л. 30.

⁴⁷ Ради се о упаду Радомира Алавантића из Митровице, познатог пункта карађорђевићеваца одакле су убацивали пропагандни материјал у Србију, у Шабац у генералској униформи, са четири прагиоца. Алавантић је позвао народ на буну и свргавање Обреновића. Упад се догодио 20. фебруара/5. марта 1902. године, али није имао успеха.

⁴⁸ Н. Ракочевић, *Политички односи Србије и Црне Горе 1903 – 1918*, Подгорица 1961, 19 – 20.

⁴⁹ АВПРИ, ф. 151, Политархив, оп. 482, 1903, д. 498, део I, л. 343, 344, 345.

ловања, политичари нису били изненађени догађајима. Напредњаци су били за немачког принца, али су остали одбацили тај предлог. Радикали су предложили руског великог кнеза, посебно су трговачки кругови заговарали избор кнеза Александра Михайловича. Сви присутни су изјавили да би то било најбоље решење, али је предлог отпао због реакције Аустро-Угарске и Немачке. Остао је још као кандидат Петар Карађорђевић, јер предлог о кандидатури Николе Петровића није ни изношен на дневни ред.⁵⁰ Скупштина је 15. јуна 1903. акламацијом потврдила избор Петра Карађорђевића за новог краља Србије и тако унапред потврдила исход гласања поименице, који је потом уследио.⁵¹

Голуховски је поручио колеги Ламздорфу да Беч нема ништа против избора Петра Карађорђевића.⁵² Тако су Беч и Петроград први признали новог српског краља. При дочеку Петра Карађорђевића, на станици у Београду, појавили су се само дипломатски представници Чариков и Думба, а њих двојица су се једино и одазвали позиву за пријем у двору. Две велике силе су тако, још једном, надиграле балканске владаре, доказујући им да се престо може звати њиховим, али да о избору владарске личности «мали» не одлучују

Suzana RAJIĆ, PhD

RUSSIAN DIPLOMACY ON THE RELATIONS BETWEEN SERBIA AND MONTENEGRO (1900-1903)

Summary

Russia started the year 1900 with the intentions to strengthen its influence in the Balkans. The main portion of the Russian plans concerned bringing Balkan countries closer to each other, among others, Kingdom of Serbia and the Principality of Montenegro. The Russian diplomacy, however, did not have a united position on the methods of acting in the Balkan Peninsula. On the one side, there were Lamsdorf, the Foreign Minister and Kapnist, emissary in Vienna, who firmly advocated peace and *status quo* agreed with Austria-Hungary in 1897, as a prerequisite for maintaining Russian positions in the Far East. On the other side, there was Charikov, Minister in Belgrade, supported by Kuropatkin, Minister of War, and Alekseyev, a navy admiral,

⁵⁰ АВПРИ, ф. 151, Политархив, оп. 482, 1903, д. 500, део I, л. 372, 396, 406. Руски цар строго забранио да се истиче кандидатура руског великог кнеза на српски престо, исто, л. 412; исто, д. 498, л. 343.

⁵¹ Д. Живојиновић, *Краљ Петар I Карађорђевић*, II, Београд 2003, 22 – 25.

⁵² АВПРИ, ф. 151, Политархив, оп. 482, д. 500, део I, л. 376.

---

all of whom advocated a stronger role of Russia in the Balkans. In that sense, their plans regarding political and military alliance of the Balkan countries were more radical. With the crisis of Turkey in late 19th and early 20th centuries, and the increasing complications in the Turkish provinces in Europe, they believed that the future outcome would soon follow, and that Russia had to participate more actively in it. In bringing Cetinje and Belgrade closer to each other, Russia took on the role of a patron, carefully supervising those relations and determining their course of action. Their plans for harmonious relations between the two countries were thwarted by the rivalry between Cetinje and Belgrade over the leading role in Serbdom, and from the early 20th century, by the important very important question of succession to the Serbian throne, since Alexander Obrenović did not achieve posterity in his marriage to Queen Draga. This fiasco of the Obrenović dynasty could have become a serious obstacle in improving relations between Serbia and Montenegro. However, the breach soon proved to be rather futile, since the successor to the throne was chosen primarily by the great powers. Prince Nikola Petrović was never an option as a candidate for the Serbian throne. Tsar Nikolai II underlined a statement in the report of a Russian Minister, in which it was insinuated that there was some kind of mystery surrounding the murder of the Obrenović royal couple and the selection of Karadjordjević, which would “probably remain forever undisclosed”. More than a hundred years later, the events indeed remain wrapped in mystery to a certain extent.